

NÂBÎ'NİN ŞİİRLERİNDE DÖNEM ELEŞTİRİSİ¹

PERIOD CRITIQUE IN NÂBÎ'S POETRY

Ayşe ÇELEBİOĞLU*

Öz

Osmanlı imparatorluğunun gerileme dönemine girdiği XVII. yüzyılın ikinci yarısına damga vurmuş şairlerden Yusuf Nâbî, Hikemî üslubun en önemli temsilcisidir. Bu çalışmanın amacı, Nâbî'nin yaşadığı dönemdeki yozlaşma, haksızlık ve adaletsizlikleri anlatan şiirlerinin incelenmesidir.

Nâbî bir bürokrat olarak görev yaparken hem halkta hem de idarecilerde gözlemlediği ahlakî kusurları, zaafı, eserlerine yansıtmakla birlikte bu kusurların ortadan kaldırılması için gereken çözüm önerilerini, sorumlu aydın olarak, şiirlerinde ifade etmiştir. Hemen hemen bütün eserlerinde eleştirilere yer veren şairimiz, dönemin hastalıklı yönlerini ve reçetesini "Hayriyye" adlı eserinde detaylandırmıştır. Bu eserini oğluna ve dönemin gençlerine yol göstermesi amacıyla yazan Nâbî, sosyal hayat, iş ve eş seçimi gibi birçok konuya değinmiştir. Bahse konu eser üzerinde farklı zamanlarda birçok çalışma yapılmıştır. Bizim çalışmamız ise Dîvân'ında bulunan ve döneminin aksayan yönlerini anlattığı "unutulmuş, olmasa, usandık ve bu" redifli şiirleri ile bazı beyitleri içermektedir. Öncelikle Osmanlı Devlet yapısında başlayan kötü gidişatın genel bir panoraması çizildikten sonra yukarıda adı geçen şiirlerde Nâbî'nin hükümlerindeki isabet gözler önüne serilecektir.

Tarihçiler için arşivlerde evrak ne ifade ediyorsa şairlerin toplumsal meseleleri anlattıkları şiirleri de birer vesika olarak onu ifade eder. Nâbî'nin şiirlerini bu açıdan değerlendirmek önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Sosyal eleştiri, XVII. Yüzyıl, Gerileme, Osmanlı İmparatorluğu.

Abstract

Yusuf Nâbî, one of well-known poets of the second half of the 17th century, when the Ottoman Empire was entering the period of regression, is a key representative of the Hikemî style. This study aims to examine his poetry on corruption, injustice, and inequity during his era.

Nâbî used his works to reflect the moral flaws and weaknesses he observed both in the public and administrators alike whilst working as a bureaucrat. Moreover, as a responsible intellectual, he also mentioned solution offers in his poetry to correct them. Almost all of his works offer some form of criticism. In particular, his work "Hayriyye" details the weak aspects of the period and then their remedies. He wrote the work to be a guide for his son and other youth from that era, and mentioned a

Article Info

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 29/07/2024

Kabul Tarihi: 30/10/2024

Atf

Çelebioğlu, A. (2024). Nâbî'nin Şiirlerinde Dönem Eleştirisi. *Anasay* 30, 71-83.

Research Article

Received: 29/07/2024

Accepted: 30/10/2024

Cite this article as:

Çelebioğlu, A. (2024). Period Critique in Nâbî's Poetry. *Anasay* 30, 71-83.

¹ TTK Tarafından Artvin Çoruh Üniversitesinde 12-13 Ekim 2023 tarihinde düzenlenen Mehmet Genç Anısına Osmanlı Tarihi Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulan çalışma, revize edilerek yeniden düzenlenmiştir.

* Dr. Öğr. Üye. Artvin Çoruh Üniversitesi, aysecele@artvin.edu.tr, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2870-116>

broad range of topics: namely social life, work, and how to choose one's spouse. Numerous studies have been conducted on this poem at different times. The present study focuses on just a handful of couplets from several of his redif (repeated voice/word after the rhyme) poems containing "unutulmuş, olmasa, usandık, bu" [it was forgotten, we're fed up, this] that was involved in his Divan and describe the era's downsides. First, the study shall paint a panorama of how the Ottoman Empire's structure began to crumble, and then reveal just how accurate Nâbî's accounts of that were in aforementioned poems.

What the documents in the archives mean to historians, the poems of poets in which they describe social issues, as a document, express it to the literature scholars. It is important to evaluate Nâbî's poetries from this point of view.

Keywords: Nâbî, Social criticism, XVII. century, Decline, Ottoman Empire.

EXTENDED ABSTRACT

The Ottoman Empire, which entered a period of stagnation at the end of the reign of Suleiman the Magnificent, began to unravel in the seventeenth century. As a result of leaving the administration in the hands of grand viziers, problems of merit arose. In the bureaucracy, especially bribery and nepotism came to the fore, which paved the way for incompetent and incompetent people to have a say in the administration. This situation that emerged in the administration spread to the lower levels and caused great unrest and uprisings, first in the military cadres, then in other institutions and finally in the public. Although the number of bureaucrats, scholars and poets were few in this period, which has gone down in history as an era of rebellions and instability, valuable bureaucrats, scholars and poets were also raised.

While the unrest among the people reached its peak, instability in the administration started and the army returned from the wars it fought with losses. The resulting economic crisis had a devastating effect on social life. The intellectuals and thinkers of the era, in order to prevent this negative trend to some extent, addressed the problems in their own fields and tried to find solutions. As a result of these efforts, many telhis, advice and treatises were written to be presented to the sultans. One of the most important treatises is the Risale of Koçi Bey, one of the most respected bureaucrats of the period, and was presented to Murad IV. In this treatise, the dissolutions in almost every level of the state were discussed and solutions were also written. One of the most important reasons for the deterioration was that the Hanım Sultans appointed people they found close to themselves but who were not meritless to the state cadres. Bribery, injustice in taxation, rebellions that emerged as a result of soldiers who failed in wars having to stay in the capital or return home, dragged the country into complete chaos.

These negativities in the empire disturbed not only the bureaucrats who loved their country but also the scholars and poets. They, too, showed their attitudes towards these negativities and criticised them as much as they could. One of these poets is Nâbî, one of the most important representatives of the Hikemî style. Nâbî is one of the important poets who lived in the 17th century. The era in which he lived was a period in which the new world order began to emerge in the Ottoman Empire as in the whole world. While the industrial revolution and an expansionist policy were being pursued in the West, the Ottoman Empire, on the contrary, was a country that was not ready for innovations and was being crushed under the weight of internal strife, military, political, economic and social dissolution.

The poet criticised all the faults he saw with his poetic talent and documented what he saw and experienced with his verses. In this study, these poems written from a critical point of view are analysed. Four ghazals in Nâbî's Divan, which contain his criticisms on different subjects, are taken as a basis for analysis. As a person who lived in the period of the empire's stagnation, Nâbî personally observed the troubles. He skilfully used his experiences and observations as material in his poems and made a kind of note to history.

Just as historians document historical events by writing them down, poets also produce works that shed light on the events and people of their time, and these works are like archival documents. In this study, firstly, a panorama of the Ottoman Empire in the 17th century was made. After briefly mentioning the literary works of the period, information about the life and literary personality of poet Yusûf Nâbî is given.

After analysing some of his poems in which he criticised the period, the conclusion was prepared with the findings obtained. Due to the importance of the subject, historical documents and sources were analysed as a stakeholder discipline, and from these sources, especially Koçi Bey Risalesi, which was written in his period, was chosen as the primary source, especially in terms of explaining bribery and the decay in the bureaucracy. Again, the works of contemporary historians describing the historical events of the period have been utilised. The works of Gibb, Şentürk and Kartal's History of Literature, which have made detailed literary analyses, have been taken as a basis.

Born in Urfa in 1642, our poet travelled to Istanbul at the age of 25 and started to work in the bureaucracy there. He returned to the city of his birth 13 years later on his way to Hajj. Although the country was experiencing stagnation and decline in many areas, the golden age of literature continued. Another literary significance of this period is that it was the age of movements. While the classical style continued, the Sebki-Hindi style, which emerged from Iran and influenced our poets, the local style and the Hikemi style led by Nâbî added richness to poetry. Our poet tried to fulfil his duty by criticising and warning in every field where he saw deficiencies, flaws and defects without hesitation and in a manner befitting literature. In his poems, he did not refrain from criticising not only political and economic problems but also the stereotyped forms of poetry tradition and statesmen who disrespected Islamic values.

The most important flaw he sees is that the extent of bribery in the public sector has gone too far, and with the economic crisis, people are completely orientated towards materiality and discard spirituality, traditions and customs. Ignorance has begun to be sanctified while knowledge has been vilified. The disrespect towards scholars and the devaluation of elders hurt him very much. In fact, everything deteriorates in relation to each other. Nâbî sees the root of all problems in the fact that people move away from the Qur'an and do not live according to the provisions of religion. From Nâbî's point of view, it can be said that in order to correct this bad state of affairs, one must first correct oneself.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunun en sıkıntılı zamanlarında yaşayan Nâbî bu dönemi şiirlerinde tasvir ederek günümüze aktarmayı başarmıştır. Hem hakîmâne hem lirik şiirler yazan Nâbî çok yönlü bir san'atkârdır. “*O, daha çok hakîm fakat her türlü duygu ve düşüncüyü ifadeye muktedir geniş bir sanatkârdır ki mükemmel bir dile ve şahsi bir üslûba maliktir*” (Kocatürk, 2016, s. 426). Hikemî üslûbun en önemli temsilcisi sayılan şairin bu yönüne Kocatürk şu ifadelerle dikkat çeker: “*Ona bu adı verdiren hayat, tabiat ve insan ruhuna dair muhtelif müşahede ve tahlilleridir ki bunları çok defa tatlı bir şiir ahengine bürünmüş mısralar halinde şiirleri arasına serpiştirilmiş bulunur. Çok defa cemiyetin çirkin taraflarını teşrih eden bu ifadelerinde Nâbî, kızgın ve mütecaviz olmaktan uzaktır. Bu arada tasvir ettiği tiplere karşı tatlı ve hakiki bir istihzayı kâfi görür. (...) Divan edebiyatımızda hemen her şairde kendini gösteren hakîmâne söz söylemek merakı Nâbî’de son tekâmülünü bulmuş, toplu bir şahsiyet almıştır*” (2016, s. 427).

Genel değerlendirmelerde şair her ne kadar ikinci sınıf şairler arasında yer alıyor olsa da Kocatürk onu birinci sınıf şairler arasına yerleştirmiştir. “*Bu tarzın en büyük şairi olan ve bütün Divan edebiyatımızı tek başına, her şairimizden fazla temsil edebilen Nâbî’nin Fuzûlî, Bâkî, Ne’î sırasına katılacak cinsinden ebedi şiir ürperişi taşıyan sayısız mısraları, renkli ve duygulu derin bir ruhun üstadâne bir ifade ile ritmik mısralara dökülüştür. Nâbî birinci derecede büyük şairlerimizdendir*” (2016, s.427). Ancak herkes aynı görüşü paylaşmaz, Gibb’in değerlendirmesi

ise şu şekildedir: “...koca bir Divan’da hem hikemî olmak bakımından hem de şiiriyet açısından bütünüyle takdire şayan ancak birkaç şiir çıkabilmektedir. Bu itibarla Divan’ı oldukça farklıdır; öyle farklıdır ki Divan’ında gerçek kıymeti haiz bir şiir aramak çam ağaçlarıyla kaplı bir alanda çiçek toplamaya çalışmak gibidir” (1999, s.234). Şair hakkında bir başka değerlendirme ise O’nun hassasiyetlerini ön plana çıkaran Cihan Okuyucu’ya aittir. “Nâbî’nin öne çıkan özelliği de ‘düşünen adam’ olmasıdır. Bu duyan, düşünen, yorumlayan ağırbaşlı ve ölçülü adam, eserlerinde ortaya koyduğu tespitleri ve Nef’î’nin aksine özenli, ölçülü, insaflı tenkit ve teklifleriyle çağının tanığı olabilmüş ve bize dikkatleri daha çok siyasi hadiselerle sınırlı olan tarihçilerin esirgediği toplumun o iç fotoğrafını ustalıkla vermesini bilmiştir” (2013, s.137).

Bu çalışmada öncelikle Osmanlı İmparatorluğunun XVII. yy panoraması yapılmıştır. Dönemin edebi çalışmalarından da kısaca bahsedildikten sonra şair Yusûf Nâbî’nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verilmiştir.

Asıl konuyu içeren, dönem eleştirilerini yaptığı bazı şiirleri incelendikten sonra elde edilen bulgularla sonuç hazırlanmıştır. Konunun önemi nedeniyle paydaş bilim dalı olarak tarihi belge ve kaynaklar incelenmiş, bu kaynaklardan özellikle döneminde yazılmış olan Koçi Bey Risalesi bilhassa rüşvet ve bürokrasideki çürümeyi anlatması açısından birincil kaynak olarak seçilmiştir. Yine dönemin tarihi olaylarını anlatan günümüz tarihçilerinin eserlerinden istifade edilmiştir. Edebî açıdan incelemeleri detaylı bir şekilde yapmış olan Gibb, Şentürk ve Kartal’ın Edebiyat Tarihi eserinden yararlanılmıştır.

1. Bölüm

1.1. XVII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Panoraması

Osmanlı İmparatorluğunun altın çağı olan XVI. yy. aynı zamanda duraklama döneminin de başlangıcı olmuştur. Bu duraklama ve akabinde gerileme ve çöküşün çeşitli sebepleri vardır. Ancak bu sebepleri incelediğimizde hepsinin kökeninin bürokraside başladığını görmekteyiz. Devlet yönetimindeki önemli konumlara yapılan atamalarda liyakatin artık pek önemi kalmamış, özellikle iş bilmez ama hareme yakın kişilerin atanması, kurumlarda çürümeyi de birlikte getirmiştir. Düzenin bozulması, gerçek ilim adamlarını ve edibleri rahatsız etmeye başlamış ve konu ile alakalı sorunların nedenleri ve çözümlerini nasihat, telhis ve risale şeklinde yazarak padişaha sunmuşlardır. Bunların en önemlilerinden biri Koçi Bey Risalesi’dir. Ülke gitgide bir yangın yerine dönüşürken, XVII. yüzyılda yaşamış devlet adamı Koçi Bey, IV. Murad’a durumun vahametini ve çözüm yollarını anlatmıştır. *Risale*’de kurumlar tek tek ele alınarak bozulmanın sebepleri ortaya konmuş ve çözümler önerilmiştir. Koçi Bey, kötü gidişatin kökenini Kanûnî devrinin son yıllarına kadar götürür. Çözüm olarak da özellikle Fatih devrinde oluşturulan kurumların işleyişlerinin mükemmelliğinden dem vurarak bu şekilde yapısal reformlarla geçmiş canlandırmanın önemini anlatır. Bilhassa tımarların, başı bozuk iş bilmez ağaların eline geçmesiyle ülkenin güvenliğinden sorumlu olan askerî kurumların, bu güveni temelinden sarsmaya başladığını açık bir şekilde ifade eder. Durumun daha da içinden çıkılmaz bir hâle gelmesinde ekonomik sebeplerin de önemli bir payı vardır.

Hazineye ait gelir getiren malların adaletsiz bir şekilde mevki ve makam sahiplerine dağıtılması, vergilerin sadece halkın sırtına yüklenmesi ve yine hazine mallarının bazı tarikat ve cemaatlara vakfedilmesi buralardan elde edilen vergilerin artık alınmaması, hazineye gelir getirecek birçok kalemin bizzat yönetim tarafından dağıtılması, savaşa giden orduların başarısız olması, askerinin aylıklarını zamanında alamaması ve sürekli bir huzursuzluk ve güvensizliğin yayılması devletin en önemli sorunları olmuştur. Önemli makamlar hatta orduya asker alımları ve kadılık gibi önemli mevkiler rüşvet karşılığında alınmaya başlamıştır. Liyakat bitmiş, para ve torpil ön plana çıkmıştır. (Danışman, 1972)

On yedinci yüzyıl aynı zamanda isyanlar yüzyılı da olmuştur.² Liyakatsiz insanların yönetimde söz sahibi olması, valide sultanların yönetime sürekli müdahale etmeleri, düzensizliğin düzen olduğu, askeri birliklerin sürekli ayaklanmaları, istedikleri olmadığı anda isyana başvurmaları artık sıradan bir hal almaya başlamıştır. Ordu sadece yöneticilerle çatışma halinde değildir, yeniçerilerle sipahiler birbirlerini de düşman olarak görmeye başlamış ve her isyan, bu iki grup birbirlerine karşı kullanılarak bastırılmaya çalışılmıştır. Bu yüzyılın en önemli olaylarından biri II. Osman'ın 18 Mayıs 1622 tarihinde tahttan indirilerek işkenceyle katl edilmesidir. İlk kez görev başındaki bir padişah fetva ile öldürülmüştür. İstanbul'da yaşayan halk bu isyanlardan ve şehirde yaşayan askerlerin baskı ve zulümlerinden yılmıştı. Sabırları tükenen İstanbullular en sonunda ayaklandılar ve kendi huzurlarını kendileri sağlamaya çalıştılar. *“Böylece aylardır İstanbul'a hâkim olan asayişsizlik halkın isyanı ile ortadan kaldırıldı. Daha önceki isyanlarda genelde askerinin yanında yer alan şehir halkı, bu defa büyük çoğunluğu askerlerden oluşan zorbalara karşı durmuştu. Bu isyan, daha önceki isyanlardan başka bir yönüyle de farklıydı. Daha önceki isyanlarda askerlerin bir kısmı isyan ederken diğer kısımları bastırmak üzere kullanılmakta ve isyanlar daha fazla büyümeden bastırılabilmekteydi. Ancak bu isyanda İstanbul'daki askerinin çoğu birlikte hareket ettikleri için isyan yaklaşık dört ay, aralıklarla şehri kasıp kavurdu”* (Afyoncu, 2010, s.151). Anadolu'da da durum pek farklı değildi. Rüşvetle atanan bürokratlar ödedikleri paraları halktan tahsil etmeye çalışıyor ve bunun için de vergileri ağırlaştırıyorlardı. Evlerine gönderilen askerler de geçinmek için halktan para koparmanın peşindeydiler. Bütün bunlar birleşince Celâli isyanları patlak vermiştir. Anadolu'da yaşanan bu isyanların sonucu olarak bezgin halk büyük şehirlere göç etmeye başlamıştır. *“Büyük Kaçgunluk”* adı verilen bu göç ile şehirlerin nüfusu artarken kırsal kesimde nüfus azalmaya başlamıştır.

Bu dönemin bunalımlarını İnalıcık şu şekilde özetler: *“16. yüzyıl sonlarında, 17. yüzyıl başlarındaki büyük bunalımları hazırlayan önemli gelişmeler olarak, büyük nüfus artışı, Avrupa'da savaş tekniğinin ve gümüş bolluğunun etkisi altında Osmanlı klasik askeri ve mali düzeninin sarsılması, Safaviler ve Habsburglarla uzun savaş dönemi ve mali bunalım göz önüne alınmalıdır.”* (2016, s. 54)

Bütün bu karışıklıklar yetmezmiş gibi bir de halkı doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biri olarak 'rüşvet' karşımıza çıkmaktadır.³

Asıl konumuz olan Nâbî'nin çağını eleştirdiği şiirleri bu gelişmeler ışığında ele almak gerekmektedir.

1.2. Yusuf Nâbî'nin Hayatı

Asıl adı Yusuf olan şair, 1642 yılında peygamberler şehri olarak bilinen ve eski adı Ruhâ olan Urfa'da dünyaya gelmiştir. Taşrada yetişmiş, iyi bir eğitim almış ve yaklaşık 25 yaşlarındayken İstanbul'a gitmiştir. Musâhip Mustafa Paşa'nın yanında kâtip olarak çalışmıştır. Urfa'ya 13 yıl sonra Hac yolculuğu sırasında gidebilmiştir. Mustafa Paşa'nın ölümüne kadar yanından ayrılmamış olan Nâbî, onun ölümünden sonra 1687'de Halep'e gider ve 1710 yılına kadar burada yaşar, evlenir ve çocukları olur. Ancak İstanbul'a duyduğu özlem ağır basar ve 1710

² *“Neredeyse Fatih Sultan Mehmed'den sonra isyanla yüzleşmeyen Osmanlı padişahı yok gibidir. Osmanlı padişahından 12 tanesinin darbe ile tahtını kaybetmiş olması bu gerçeği yansıtmak için yeterlidir. Buna başarısız olan darbe girişimleri veya devlet adamlarının katedilmesi ile sona eren isyanlar eklendiğinde karşımıza hiç de iç açıcı olmayan bir manzara çıkar.”* (Afyoncu, 2010, s,6)

³ Rüşvet her zaman görülmüştür ancak bu kadar legal hale gelmesi bu çağda olmuştur. *“XVII. ci Yüzyılın genel karakteri «rüşvet iktisadı» deyimiyle ifade olunmuştur. Bu devirde msl, Sultan İbrahim zamanı yönetimi misli görülmemiş derecede rüşvetçidir. Bu bozukluk bazen artarak, bazen azalarak Devletin çöküşüne kadar sürmüştür. Rüşvet o kadar «taammüm etmişti ki devlet idaresinin esasını teşkil eden şeri hukuk ile milli anane ehemmiyetlerini kaybetmişlerdir»* (Mumcu, s.85)

yılında Halep'ten ayrılarak İstanbul'a döner. 1712 yılında da burada vefat eder. Yaşadığı dönem boyunca altı padişah görev yapmıştır.

Nâbî imparatorluğun duraklama döneminde yaşamış bir insan olarak sıkıntılı bizzat müşahade etmiştir. Yaşadıklarını ve tespitlerini şiirlerinde malzeme olarak ustalıklı kullanmış ve tarihe bir tür not düşmüştür. “*Sınırlardan felaket haberlerinin geldiği, içeride de haksızlığın hak, yolsuzluğun yol olduğu bir devirde dindar ve temkinli bir insan ne yapmalı idiye Nâbî de öyle yaptı*” (Okuyucu, 2013, s. 137)

1.3. Edebî Kişiliği ve San'atı

Devlet her ne kadar güç kaybediyor olsa da sanatta gerileme olmamıştır. Özellikle edebiyatta hâlâ zirve şairler yetişmektedir. Bu yüzyılın bir başka özelliği ise farklı üslupların ortaya çıktığı ve şairlerin de kendilerine uygun buldukları bu üslupların özelliğine göre kendilerine yer edindikleri bir dönem olmasıdır. Bu dönemde klasik edebiyatta dört üslup hâkimdir: Geçmiş ve geleneği yaşatan Klasik Üslup, İran'dan doğup yayılan Sebki Hindî, Mahalli Üslup ve şairimizin de içinde bulunduğu Hikemî Üslup.

Nâbî, Hikemî tarzın en önemli temsilcisidir. “*Burada dünya görüşüyle söylenmek istenen, toplumun ortak düşünce ve değerler sistemidir. ‘Hikemî Şiir’ ya da ‘Hâkimane Şiir’ ise düşünceye ağırlık veren, amacın okuyucuyu uyarmak, düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, daha doğru bir ifadeyle insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren didaktik içerikli şiire denir*” (Mengi, 2004, s. 182). Bu dönemde hâkimane söyleyişin bir akım olarak ortaya çıkmasının nedeni hiç şüphesiz, Osmanlı Devleti içerisinde yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın ülkede büyük bir kaos ortamı oluşturmasıdır. “*Devletin tam bir gerileme süreci içinde bulunduğu, huzursuzluk, rüşvet, zulüm, hile ve riyakârlığın had safhaya vardığı böyle bir devrede şâirin bu yolu seçmesi bir tesadüf olmasa gerektir. Şevket-i Buhârî, Örfî ve Sâ'ib-i Tebrizî gibi şâirlerin de etkisinde kaldığı anlaşılabilir Nâbî, özellikle Sâ'ib'in hikmet üzerine kurulu şiir anlayışının Türk edebiyatındaki temsilcisi olarak bilinir*” (Şentürk ve Kartal, 2021, s.496).

Düşünceye ağırlık veren, yol gösterici ve uyarıcı şiirleri Osmanlı'da ağırlıklı olarak temsil eden Nâbî olduğu için bu tarzın bir adı da Nâbî Ekolü'dür. Nâbî ve eserleri hakkında detaylı bir çalışma yapmış olan Mahmut Kaplan, onunla ilgili yapılan olumlu ve olumsuz eleştirileri değerlendirdikten sonra edebî kişiliğini iki maddeyle özetlemiştir:

“*Yukarıdan beri tesbit etmeye çalıştığımız edebiyat tarihçisi, bilim adamı ve yazarların Nâbî hakkındaki görüşlerini iki noktada toplamak mümkündür:*

1. *Nâbî, Klasik şiir geleneğine olan vukufu, derin bilgi ve görgüsü; bu edebiyatın bütün imkânlarından yararlanması; çağına göre dilinin oldukça açık ve anlaşılır olması; İstanbul ağzıyla başarılı eserler yazması; şiirlerinde atasözlerine, deyimlere; sosyal hiciv ve eleştiriye yer vermesi; dile hakimiyeti; hikmete, düşünceye verdiği önem...*

2. *Nazım, nesir bütün ifade türlerinde pek çok yazmış olması; bunun sonucu tekrara düşmesi; divânın “nüsha-i kâmus” olamayacağını savunmasına rağmen yer yer dilinin çok ağır olması; basmakalıp bazı hikmetleri mısralaştırması; şiirlerinin öz bakımından zayıf olması...” (2012, s.40).*

Nâbî hemen her alanda eser vermiş oldukça üretken bir şairdir. Eserleri: *Türkçe Dîvân, Hayriyye, Hayr-abad, Tuhfetü'l-Harameyn, Sür-nâme, Dîvânçe-i Fârsî, Hadîs-i Erba'in, Münşeât, Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Fetih-nâme-i Kamanîçe.*

2. Bölüm

2.1. Nâbî'nin Dönemini Eleştirdiği Şiirleri ve Açıklamaları

“*Kalem kec-dil mürekkebe rû-siyeh kâğıd dü-rû bilmem*

Kimi etsem o şâha arz-ı hâlim yazmada mahrem”

Nâbî

Nâbî özellikle *Hayriyye* adlı eserinde dönemin eleştirisini geniş bir şekilde yapmıştır. *“Hiçbir memlekette bu ülkedeki kadar yağma, talan ve hırsızlık yoktur. Özbek, Hint, Acem ve Hristiyan ülkelerinde en ufak bir zulme izin verilmez. Kötülerin zulmü hep bizim ülkemizdedir. Böyle zulüm ve haksızlık yüzünden her taraf harabolmaya yüz tutmuş bulunmaktadır. Cihanın yapılmış yerleri harabolmuş, köylere baykuş ve karga konmuştur. Ülke mamur değildir, gelir yoktur ve olan gelire de adaletsizlik karışmıştır”* (Kortantamer, 1993, s. 155). Oğlu Hayri için yazmış olduğu bu eser, bütün gençlere yönelik bir öğüt kitabıdır. Bu eser hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Nâbî ayrıca *Dîvân*’ında da dönemi eleştiren şiirler yazmıştır. Bu çalışmanın amacı da dönemini eleştirdiği, *Dîvân*’ındaki bu şiirlerin bazılarını incelemektir. Dönemine damga vuran şair, bu çağı bize belgeleriyle anlatır. *“Kötü ve güç günlerini yaşayan bir toplumun insanı olarak Nâbî, çağının yapısal özelliklerinden önemli ölçüde etkilenir. (...) Gerçekten de Nâbî’nin şiirlerinden yüzyılın siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel bakımdan genel görünümünü saptayabiliriz. Bu nedenle, Nâbî’nin şiirlerinin çoğu, yüzyılın genel durumu üzerine bilgi edinmemizi sağlayan birer belge görünümündedir”* (Mengi, 2000, s.176). Önce şairin insanlardaki bozulmayı anlattığı ‘unutulmuş’ şiirine bakacağız.⁴

Şairin yaşadığı dönemi bir yazıcı titizliğiyle kayıt altına aldığından bahsetmiştik. Bu kayıtlarda özenle seçilen redifler bize çok şey anlatır. Cemal Kurnaz bu konuyu incelediği makalesinde rediflerin nasıl birer belge niteliği taşıdığını çok net bir şekilde tespit etmiştir: *“Divan şairlerinin kullandığı bazı yeni redifler, aynı zamanda birer ‘belge’ niteliğindedirler. Redif olarak seçilen bu kelimeler, şairlerin ve aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini de yansıtır. Bu gibi rediflerle yazılmış şiirler kronolojik olarak sıralandığında, siyasal olaylara paralel olarak değişen toplum psikolojisini takip etmek mümkündür”* (1997, s.265-266).

İncelenen ilk gazelin redifi ile insanların neleri unuttukları ve nasıl bir dönüşüm yaşadıklarını anlatan şair, yaşadığı devrin ve insanların neleri kaybettiğini, sırf maddi çıkarlar için hak, hukuk, adalet ve vefa gibi insanî özelliklerin ortadan kalktığını, yerlerine ise sadece menfaatin geçtiğini birkaç beyitte açık bir şekilde özetlemiştir. *“Nâbî, yaşadığı devirle ilgili kötümserliğini başka şiirlerinde de açıkça ortaya koyar. ‘Unutulmuş’ redifli gazeli bu hususa örnek verilebilir”* (Kurnaz, 1997, s. 272).

Nâbî’nin şiirlerini incelerken onun düşüncelerini nasıl aktardığını da görmüş oluyoruz. Bu konuda Erkal’ın değerlendirmesi de önem arz etmektedir: *“Nâbî’nin sosyal, ahlakî ve didaktik konuları işleyip içinde yaşadığı muhitin kusurlarını, haksızlıklarını, sorunlarını eleştirmesi çağına nisbetle bir yenilik olarak görülmüş; devletin ve halkın gittikçe güçleşen ekonomik durumlarıyla gün geçtikçe daha da bozulan düzenin sahip olduğu huzursuzluk Nâbî tarzı şiir alanında şairleri de teşvik etmiştir”* (2018, s. 334).

2.1.1. “Unutulmuş” Redifli Gazel

“Bir devrde geldik ki ‘azîân unutulmuş

Tutmuş yerini hurd ü büzürgân unutulmuş”

(Öyle bir zamanda geldik ki değerli kişiler unutulmuş ve büyüklerin yerini küçük, değersiz insanlar almış.)

⁴ İncelemeye esas alınan şiirlerin tamamının nesre çevirisi Ali Fuad Bilkan’ın 2014’te yayınlanan ‘Nâbî’ çalışmasından alınmıştır.

Nâbî, yaşadığı dönemde önemli ve yol gösterici insanların unutulmuş olması ve onların yerine liyakatsiz, değersiz insanların geçmesine içerlemiştir. Aslında kendisi de unutilan o insanlardan biridir ve bir sitem, küskünlük söz konusudur. Eleştirdiği dönem hakkında daha önce bilgi verilmiş olduğundan burada tekrar edilmesine gerek yoktur, ancak Devlet kadrolarının ehil olmayan, liyakatsiz insanların eline geçmiş olması hak edenlerin ve altın çağın unutulması olarak yorumlamıştır.

*“Gitmiş nemeki mâ’ide-i hân-ı vefânın
‘Âlemde hukuk-ı nemek ü nân unutulmuş”*

(Vefâ sofrasının yemeğinde tuz kalmamış, âlemde ekmek ve tuz hakkı unutulmuş.)

Bu beyitte Nâbî, insanların birlikte yaşamalarını, “aynı sofraya oturmak” olarak yorumlamış ve bunun mecazen vefa sofrası olduğunu ifade etmiştir. Ancak şair, insanların bu sofradaki yemeğin tadını-tuzunu yok ettiklerini ve komşuluk ilişkilerine işaret ederek ‘tuz ve ekmek hakkı’nın artık unutulduğundan, insanların çıkarları için yaşamaya başladıklarından yakınır.

*“Nâ-pâk yatur dest-i kerem dâmen-i ‘ismet
Has-pûş kalıp çeşme-i hayvân unutulmuş”*

(Temizlik eteği ve iyilik eli kirli bir şekildedir. Âb-ı hayat çeşmesi de çöp ve otlarla tıkalı kalmıştır.)

Bu beyitte de yine iyi insanın kalmadığı ve kötülüğün hayat suyunu kirlettiğinden bahsedilmektedir. “Hayat çeşmesi ihtimaldir ki devlet kademelerine güç ve sağlamlık veren temizlik, saflık, inanç, ahlak gibi kavramlardır. Bu kavramların artık olmayışı, devlet idaresinin yararlandığı kaynağın bitmesi anlamına gelmektedir. Bu da hayat suyu olarak gösterilmiştir” (Kalyon, 2020, s.113)

*“Kalmış ser-i meydân-ı mahabbet tek ü tenhâ
Zen-tab’lar almış yeri merdân unutulmuş”*

(Sevgi meydanının başı yalnız ve ıssız kalmış; erkeklerin yerini kadın tabiatlılar almış.)

Sevgi meydanı tenhalaşmıştır, oranın sahipleri olan mert ve yiğit insanların sayısı azalmış, güvenilmez, kadın gibi davranan insanların sayısı artmıştır.

*“Nâdânlık olup mu’teber ebnâ-i zamânda
Hattı bozulup nüsha-i ‘irfân unutulmuş”*

(Zamane insanı cahillere değer vermektedir. Yazısı bozulan irfan kitabı da unutulmuştur.)

Halk arasındaki bozulmanın en önemli sebeplerinden bir diğeri cehalettir. İnsanlar okumaktan öğrenmekten uzaklaştıkça kapağı açılmayan kitapların yazıları da bozulmaya başlamıştır. Okuyup halkı aydınlatması gerekenler ise bu cehaleti kullanarak onları aydınlatmak yerine cehaleti kutsamışlardır.

*“Hikmet taleb-i mâlda Kârûn gibi şimdi
Hâhişgerî-i lokmada Lokmân unutulmuş”*

(Bugün bilgelik, Karun gibi mal biriktirmededir. Yiyecek aramada halk Lokman’ı bile unutturmuştur.)

Zenginliğin ve cimriliğin sembolü haline gelen Karun, yine Kur’an’da geçen, hikmet sahibi Lokman. İki zıt karakterle insanların Lokman gibi olmak yerine şükürsüz ve açgözlü Karun gibi olumsuz bir karaktere dönüştüğünü anlatmıştır.

“Olmuş o kadar halk-ı cihân mekrde üstâd

Kim sâbika-i şöhret-i şeytân unutulmuş”

(İnsanlar aldatmada o kadar ustalaşmışlar ki, şeytanın [bu konudaki] şöhretinin geçmişi [bile] unutulmuştur.)

Saf kötülüğün sembolü olan Şeytan artık bu zamanda yaşayan insanların yanında masum kalmıştır. İnsanlar hile ve kötülükte Şeytan’ı unutturmışlardır.

“Halk açmadadır birbirine pençe-i târâc

Ahkâm-ı Hudâ ma’nî-i Kur’ân unutulmuş”

(Halk, birbirine yağma, talan pençesi açmaktadır. Allah’ın hükümleri ve Kur’an’ın anlamı unutulmuştur.)

İnsanlar gittikçe bozulmuş, birbirinin malına mülküne göz dikmekte bir sakınca görmemeye başlamışlardır. Kur’an’ın emirleri, helal ve haram kavramları artık unutulmuştur.

“Nâbî kimi görse yürüdür hükmünü nefsin

Hakkın bize gönderdiği fermân unutulmuş”

(Ey Nâbî, herkes kendi nefsinin isteklerine göre hareket etmektedir. Allah’ın bize gönderdiği emir ve buyruklar [Kur’an-ı Kerim] unutulmuştur.)

Yine bir önceki beytte bahsedilen konuyu tekrar eden Nâbî, insanların nefslerinin peşinden gittiklerini ve Tanrı’nın emirlerini unuttuklarını söyler.

Nâbî bu gazelde yaşadığı devrin insanların birçok değeri kaybettiğini anlatır. Geçer akçe artık sadece maddi zenginliktir. Aynı zamanda para harcama ve paylaşma konusunda da oldukça cimrilemişlerdir. İlim öğrenmek ve ilmiyle amel etmenin anlamı zengin olmakla bir olmuştur. Para kazanmak için insanların seçtikleri yollar şeytanı bile unutturmıştır. Dönem en acımasız haliyle şairin omuzlarına çökmeye başlamıştır. Çarklar artık yanlış dönmekte ve insanın bozulması toplumu bir kısır döngü içine sokmaktadır. *“Nâbî bozulan toplumda, bozulan ahlakın bir sonucu olarak gördüğü bozuk insanlar arası ilişkileri dile getirir: Çıkar, insan ilişkilerinin özünü teşkil etmeğe başlamıştır. Sadece kişisel yarar için ilişki kurulmaktadır. Vermenin amacı almak olmuştur. İnsanlar arasında yakınlaşma bir alışveriş halini almıştır”* (Kortantamer,1993, s.180).

2.1.2. “Olmasa” Redifli Gazeli

Şair, yaşadığı çağı belgeleyen, insanların sosyal hayatlarını, devlet teşkilatının yapısını ve düzenin nasıl işlediğini şiirleriyle anlatan, geleceğe not düşen kişidir. Nâbî gibi hikemi tarzın önde gelen temsilcisinin ülkede yaşananları görmezden gelmesi beklenilemezdi. Nâbî, kaotik bir dönemde yaşamıştır. Yöneticilerden başlayarak bütün halkı kısıpına almış olan rüşvet, sadece bürokratların bozulmasına neden olmamış sırayla bütün kadrolara sirayet etmiştir. Temelinde ekonomik krizin yer alması, insanları aşırı derecede cimriliğe yöneltmiştir. ‘Komşusu açken tok yatan bizden değildir’ düsturu unutulmuş, ‘komşu komşunun külüne muhtac’ olmamak için birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Bu ortamda herkeste tek bir düşünce oluşmaya başlamıştır; para kazanmak ve biriktirmek. Yasal yollarla olmayacağını düşünen insanlar rüşveti mübah, şayet bir getirisi yoksa yardımlaşmayı külfet görmeye başlamışlardır. Pragmatik düşünen bir toplum oluşmuştur. Şaire göre inananlar, Tanrı’ya ibadeti bile karşılığında Cennet vaadi olduğu için yapmaktadırlar. Cehalet kutsanmış, herhangi bir maddi getirisi olmayan ilim ve irfan yok sayılmaya başlanmıştır. *“İlerlemeye, yükselmeye daha çok mal tahsil etmek vasıta oluyormuş. Bunun altında menfaat sağlamak suretiyle ve mesela rüşvet vererek yükselmenin daha kolay olduğu iması da mevcuttur”* (Karahana, 2012, s.107). Nâbî, bu çarpık düzeni aşağıdaki gazelinde şöyle anlatmıştır:

“Vermezdi kimse kimseye nân minnet olmasa

Bir maslahat görülmez idi rüşvet olmasa”

(Minnet olmasa kimse kimseye ekmek dahi vermezdi. Rüşvet olmasa herhangi bir iş görülmezdi.)

“Halkın miyânesinde bulunmazdı ittihâd

Meşreblerinde râbita-i hisset olmasa”

(Halk, mizaçlarında (ortak hususiyetleri olan) cimrilik bağı bulunduğu için birlik içerisindedir. Yoksa bir araya gelmeleri mümkün değildir.)

“Kendi vücûduna bile kıymazdı mâlı halk

Kasd-ı nümâyiş ü şeref ü şevket olmasa”

(Halk, büyüklük ve şeref gösterişi olmasa, malına kendisi için bile kıyamazdı.)

“Yok bî-garaz mu’âmele ehl-i zamânede

Kimse ‘ibâdet etmez idi cennet olmasa”

(Zamane insanı maksatsız hareket etmez. Nitekim, Cennet olmasaydı kimse ibadet etmezdi.)

“Tahsîl-i ‘ilmin üstüne tercih eder mi nâs

Tahsîl-i mâl vâsıta-i rif’at olmasa”

(İnsanlar, mal biriktirmenin yükselme aracı olduğunu bilmeselerdi, onu hiç ilim öğrenmeden daha üstün görürler miydi?)

“Etmez zuhûr ‘asra bir kimseden kerem

Zımnında kasdı dâ’iye-i şöhret olmasa”

(Bu asırda, içinde şöhret arzusu bulunmazsa, kimse cömertlik göstermeye kalkmaz.)

“Kem-yâb idi miyân-ı le’immânda imtizâc

Mâbeynde ‘alâka-i cinsiyyet olmasa”

(Alçaklar, aynı cinsten olmaları dolayısıyla aralarında uyum sağlamaktadırlar.)

“Bâd-ı bürût ederdi füsürde bedenleri

Nâr-ı tam’mü’eddî-i germiyyet olmasa”

(Aç gözlülük ateşi sıcaklığa sebep olmasaydı, bıyık yeli [bile] bedenleri dondururdu.)

“Bakmazdı kimse âyîne-i sâfa Nâbiyâ

Hod-bînlîk ‘alâksına âlet olmasa”

(Ey Nâbî, kendini beğenmişlik ilgisine vasıta olmasaydı, kimse saf aynaya bakmazdı.)

2.1.3. “Usandık” Redifli Gazel

Nâbî sadece siyasi hayattaki bozulmaları ve yaşamın anlamının nasıl değiştiğini eleştirmez; O klasik edebiyatı oluşturan gelenekten de şikâyetçidir. “Bir gelenek edebiyatı olan Klasik Türk Edebiyatı’nda gazel baştan itibaren bir aşk ve sevgi şiiri olagelmıştır. Âşık, sevgili, rakip arasındaki ilişkileri dile getiren bu tarz gelenek şiirlerinde şahsiyetlerden çok ortak zihniyet ve hayat görüşü önemlidir.” (İsen, 1997, s. 247). Âşık, maşûk ve ağyar etrafında oluşan, acıdan zevk alan, ağlayıp inleyen bir âşık tipi onu rahatsız etmektedir ve artık bu kalıpların kırılması ve özellikle de âşık tipinin değişmesi gerektiğini savunur. “Verdiği eserlerde alışılmışı değiştirmeye çalışan Nâbî, zaman zaman geleneğin olumsuz taraflarına hücumdan da geri kalmamıştır” (İsen, 1997, s. 246). Aşağıdaki örnek gazelde de görüldüğü gibi Nâbî’de bir usanç söz konusudur. Leylâ

ve Mecnûn'un artık devrini tamamladığından bahseden şair, aşk şiirlerindeki bu kalıplaşmış yapının değişmesi gerektiği yoksa bıkkınlık veren bir hayatı yaşamamanın kimseye zevk vermeyeceğinden bahseder.

“Bir devlet için çerhe teme,nnâdan usandık

Bir vasl için ağyâra müdârâdan usundık”

(Bir sa'adet için feleğe minnet etmekden usandık. Bir kavuşma için başkalarına [yapmacık] dostluk göstermekten usandık.)

“Hicrân çekerek zevk-i mülâkâtı unutduk

Mahmûr olarak lezzet-i sahbâdan usandık”

(Ayrılık çeke çeke kavuşma mutluluğunu unuttuk. Sarhoşluğun verdiği sersemlikle [zamanla] şarap tadından usandık.)

“Düşdük katı çokdan heves-i vuslata ammâ

Ol dâ'iyeye-i dağdağa-fermâdan usandık”

(Kavuşma hevesine düşeli çok oldu. O huzursuzluk veren iç arzusundan artık bıktık, usandık.)

“Dil gamla dahi dest ü giribândan usanmaz

Bir yâr için ağyâr ile gavgâdan usandık”

(Gönül, gamla bile yaka paça olmaktan usanmaz. Bir sevgili için düşmanlarla kavga etmekten usandık.)

“Nâbî ile ol âfetin ahvâlini nakl et

Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan usandık”

(Bize, Nâbî ile o âfetin [sevgilinin] durumunu anlat; artık Leylâ ile Mecnûn hikâyesinen usandık.)

Bu şiiri ile karşımızda, geleneği eleştiren ve ona karşı gelen bir şair vardır.

2.1.4. “-dır bu” Redifli Gazel

Nâbî'nin hassasiyeti sadece devletin işleyişindeki hatalar ve yaşadığı toplumun bozulmasıyla ilgili değildir. O aynı zamanda dindar bir Müslümân olduğundan hac yolculuğu esnasında gözlemlediği bazı saygısızlıkları da affetmez. Kutsal mekânlara karşı yapılan bu uygunsuz davranışları nazikâne bir üslûpla aşağıdaki naat ile eleştirir ve kafilde bulunan hacıların herhangi bir mekâna gitmediklerini ifade ederek, edebli ve saygılı davranmalarını ister. Nâbî, 1678 yılında Surre alayı ile hacca gitmiştir. Aşağıdaki şiiri de bu yolculuk esnasında yazmış olması kuvvetle muhtemeldir; zira aynı gazel, *Divân* dışında, hac yolculuğunu anlattığı seyahatnâmesi *Tuhfetü'l-Harameyn*'de de bulunmaktadır.

“Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu

Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâ'dır bu”

(Edebsizlik etmekten sakın, burası Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'in mahallesinin bulunduğu yerdir. Hakk'ın tecelli ettiği yer ve Hz. Peygamber'in makamının bulunduğu yerdir.)

“Felekde mâh-ı nev bâbü's-selâmın cilvegâhıdır

Bunun kandilidir hûr matla'-ı nûr u ziyâdır bu”

(Gökyüzündeki hilâl, onun (Hz. Peygamber'in) Babüs-selâm adındaki kapısının görüldüğü yerdir. Güneş bunun kandilidir; burası ışık ve nurun kaynağı, başladığı yerdir.)

“Habîb-i kibriyânın hâbgâhıdır fazîletde

Tefevvuk-kerde-i ‘arş-ı cenâb-ı kibriyâdır bu”

(Bu yer, Allah’ın sevgilisinin istirahat ettiği yerdir. Burası fazilette Arş-ı a’lâ’nın dahi üstündedir.)

“Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı ‘adem zâ’il

‘Amâdan açdı mevcûdât çeşmin tûtiyâdır bu”

(Bu toprağın parlaklığından yokluk karanlıkları ortadan kalktı. Yaratılmış olan her şey, körlükten bu [mukaddes topraktaki] sürme sayesinde kurtulup gözlerini açtı.)

“Mürâ’at-ı edeb şartiyle gir Nâbî bu dergâha

Metâf-ı kudsiyândır bûsegâh-ı enbiyâdır bu”

(Ey Nâbî, bu dergâha edebini gözetme şartıyla gir. Burası meleklerin tavaf yeri ve peygamberlerin öptüğü yerdir.)

SONUÇ

On yedinci yüzyıl tüm dünyada olduğu gibi Osmanlı’da da büyük değişimlerin asrı olmuştur. Avrupa sanayileşmeye bağlı olarak dünyanın bilinmeyen yerlerine doğru yayılmacı bir politika geliştirirken Osmanlı Devleti tam tersine dünyadan kopmaya başlamış, genelde iç çatışmalar, toprak kayıpları ve askeri başarısızlıklarla ekonomik krizin kısılcığı içine girmiştir. Gelenekçi yaklaşımlardan kurtulamadığı için de istikrarsız, kaotik bir ülkeye dönüşmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti’nin Duraklama ve Gerileme dönemleri olarak tanımlanan, On yedinci yüzyılda yaşamış olan Nâbî, hassas kişiliği ile karmaşa içindeki bu dönemden çok fazla etkilenmiştir. Hikemî tarzın da önde gelen temsilcilerinden biri olarak gördüğü bütün aksaklıklara ve bozulmalara karşı duyarsız kalmamıştır. Kalemiyle, elinden geldiğince ve yeteneğinin de yardımıyla eleştirilerini hiç çekinmeden yapmıştır.

Şairimiz, eksiklik, kusur ve aksaklık gördüğü her alanda eleştiri ve uyarılarını yaparak bir nebze de olsa görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Gördüğü en önemli kusur kamuda rüşvetin boyutlarının çok ileri gitmesi, ekonomik krizle beraber insanların tamamen maddiyata yönelerek maneviyatı gelenek ve görenekleri bir tarafa atmasıdır. Aslında her şey birbirine bağlı olarak bozulmaktadır. Nâbî bütün sorunların kökeninde insanların Kur’an’dan uzaklaşmasını ve dinin hükümlerine göre yaşamamalarını görmektedir.

Etik Beyan

“Nâbî’nin Şiirlerinde Dönem Eleştirisi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, E. Vd. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyandar ve Darbeler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Bilkan, A. F. (2014). *Nâbî Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Akçağ.
- Danışman, Z. (1972). *Koçi Bey Risalesi*. Ankara: Meb Yayınevi.
- Erkal, A. (2018). *Divan Şiiri Poetikası*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Gibb, E.J. W. (1999) *Osmanlı Şiir Tarihi III-IV-V*. Terc. Ali Çavuşoğlu. Ankara: Akçağ.
- İnalcık, H. (2016). *Kısa Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- İsen, M. (1997). *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ.
- Kalyon, F. (2020). *Bâğ-I Dehr'den Yansımalar (Nâbî-Gazel İncelemesi)*. Ankara: İksad.
- Kaplan, M. (2012). *Hikmet Şairi Yûsuf Nâbî*. Ankara: Atalay Matbaacılık.
- Karahan, A. (2012). *Şair Nâbî*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kocatürk, V. M. (2016). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İku Yayınevi.
- Kortantamer, T. (1993). *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. Ankara: Akçağ.
- Kurnaz, C. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ.
- Mengi, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ.
- Mengi, M. (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- Mumcu, A. (1969). *Osmanlı Devletinde Rüşvet*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından.
- Okuyucu, C. (2001) *Nâbî*. İstanbul: Timaş.
- Okuyucu, C. (2013) *Gazel Bahçesi*. İzmir: Sütun Yayınları.
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2021). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınevi.